

ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ ПОГЛЯДИ ДАВНІХ УКРАЇНЦІВ

Постановка проблеми. Переломлюючись через призму відчуттів, сприйняття довкілля у свідомості людей, які ще не виділяли себе з природи, вони інстинктивно набували суто людських якостей. Однак відчуваючи безпорадність перед стихіями, первісні люди мимоволі одушевляли їх, наділяли надприродними рисами. Філософське мислення було притаманне ще палеолітичним мисливцям. Оскільки вже у палеолітичні часи були поширені певні поховальні обряди, можна зробити висновок про формування в свідомості первісних мисливців уявлень про загробне життя. З огляду на розвинені тотемістичні вірування логічно припустити, що саме тоді поступово почав складатися культ померлих родичів. Сталося це, отже, ще в період зародження матриархату, а не в час укріплення патріархату та переходу до землеробства.

Мета статті: дослідити філософсько-релігійні погляди давніх українців:

манізм – віра у добрих покійників – берегинь,

злих мерців – упирів,

птахів – втілення душ померлих предків,

віра у гілки дерев, як втілення душ предків та ін.

Виклад основного матеріалу. Як найархаїчніший складник стародавніх релігійних вірувань, культ предків увібрав у себе елементи попередніх світоглядних уявлень. Померлих родичів стали уявляти надприродними покровителями й захисниками живих, котрі, за умови умилостивлення їх невидимих сутностей, усіляко сприяли нащадкам, але у випадку неповаги могли й карати. Стародавні люди вірили, наче померлі опікуються й керують також усією природою, тому вбачали у її проявах злу чи добру волю прашурів. Пізніше, втім, в силу об'єктивних причин почалося розшарування неподільної доти сукупності небіжчиків на добрих – «своїх» і лихих – «чужих» померлих й проектування їх образів на довкілля. Таке розмежування спричинилося до появи першої на наших землях релігійної системи, заснованої на дуалізмі. Система дорелігійних світоглядних уявлень з домінуванням культу предків була притаманна більшості населення Європи та Азії й послужила основою для формування пізніших регіональних релігій, в тому числі й давньослов'янської. Вказане твердження, зокрема, знаходить підтвердження в ході аналізу найдавніших елементів дохристиянських вірувань населення України. Останні також ґрунтувалися на манізмі, котрий отримав своє конкретне втілення у архаїчних образах добрих покійників – берегинь, котрим протистояли злі мерці – упирі. Особливою пошаною користувалися саме предки співплемінники як гаранті добробуту й процвітання живих родичів – берегині, тому доцільно усебічно вивчити цей складний міфологічний образ. Першу згадку про берегинь ми зустрічаємо у давньоруському творі «Слово святого Григорія» (XI ст.), де сказано, що слов'яни услід за іншими язичниками «...почата треби класти Роду і Роженицам преже Перуна бога іх, а преже того клади треби упирем і Берегиням».

Згідно з віруваннями праслов'ян (ще з XV ст. до н. е.) мертвих слід було спалювати на вогнищі, звідки їх душі потрапляли на небо й звідти могли надприродно впливати на життя живих. Можливо, з даним комплексом вірувань пов'язаний архаїчний звичай «проводів стариків на той світ, а також передуючий йому ритуал жертвоприношення стариків і, очевидно, первістків, яких громада посилала «в иное живленьце» підтримати кругообіг буття. Не виключено, що саме про означений ритуал іде мова у фрагменті з Чудовського списку XVI ст.: «...упирем и младенци знаменают мертвыи и берегиням».

Однак, з метою пояснити ворожі людині явища природи, ще мовні предки слов'ян, мабуть, поміщали на небі й душі ворожих іноплеменних померлих. Звідси неминуче випливав сюжет про взаємну боротьбу предків з їх демонічними антиподами, демонами хмар, вітрів тощо, котрий пізніше оформився у грандіозний міф про битви добрих і злих сил в час грози. Не випадково дослідники 80-х років XX ст. В. Іванов та В. Топоров етимологічно зближували берегинь з пізнішим Перуном. Очевидно, останній виокремився якраз зі спільного образу перших. Саме тому, на нашу думку, одне з етимологічних значень слова «берегині (прыгыши)» слід виводити від старослов'янського «прати» – «ити», «вразити», а ще «очищати». Очевидно, згідно з архаїчними віруваннями, духи добра половали за духами зла в час грози і вражали їх «вогняними стрілами» – блискавками. Ймовірно, саме від поданої етимології терміну «берегині» і необхідно виводити значення слів «берегти», «берігати».

Висновки. Таким чином, образи берегинь виокремилися, без сумніву, із культу предків, хоч і містять у собі ряд анімістичних рис. Можливо, що спочатку вони уявлялися птахоподібними мешканцями загробного світу – вірію, добрими духами, що вели безперервну боротьбу з генетично однотипними їм духами зла. Подібні уявлення вилилися згодом у найдавніший протослов'янський «грозвий» міф, котрий у дуже деформованому пізнішими міфологічними нашаруваннями вигляді дожив до наших днів. Коли в середовищі давніх людей почали формуватися материнські роди, що привело до появи синтетичного образу Великої Богині-Матері, берегині втратили свою сакральну першість і уявлялися вже в Науковій праці.

Список використаних джерел

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/relig/21090/>
2. https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_української_філософії
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/Слов'янська_релігія
4. <https://buklib.net/books/33946/>
5. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народи погляди та вірування. – К. : Довіра, 1993. – 414 с.